

Verslag van Piet de Baar en Annelies van Leeuwen-van der Stoep van het gesprek tussen de heer Barendregt, Piet de Baar en Annelies van Leeuwen-van der Stoep, dd. 05-02-2014, ten huize van laatstgenoemde.

Tijdens de sloop van een aantal oude industriële panden in Leiden zijn ook gevelstenen uit de gevels gehakt en enkele daarvan zijn bewaard gebleven.

-Eén van de bewaarde stenen is een gevelsteen met een **wolwerker** die behoorde bij een 'garensteen'. Deze steen met **garentwijnder** zit aan de Oude Singel (nr. 242). De steen met de wolwerker heeft een aantal jaren op de kamer van dhr. Barendregt gestaan. Deze steen kwam uit de gevel van de fabriek van Krantz. Of dat de oorspronkelijke plaats was, is niet bekend. Het gebouw van Krantz is rond 1978 gesloopt; dit pand besloeg een groot terrein tussen Langegracht en Oude Singel, en in de gevel van de nieuwbouw is de wolsteen weer teruggeplaatst (nr. 88). Dit gebeurde door bemiddeling van Wim de Wolf (Monumentenzorg gemeente Leiden), die in het pand ging wonen.

-**Mon Pèrekerk/De Overdekte**, Haarlemmerstraat. Bij sloop van dit gebouw kwam een aantal (8) steentjes vrij met de namen van de leden van het kerkbestuur. Deze zijn eerst bewaard op de kamer van dhr. Barendregt en zijn later herplaatst in de nieuwbouw aldaar, aaneengesloten, zodat het lijkt of het één grote steen is, boven een nieuwe steen die eraan herinnert dat die steentjes herplaatst zijn.

-**Wittepoortskazerne**. De oude gebouwen werden deels gesloopt en de grond werd afgegraven. De resten van onder meer de Pelikaanstoren werden toen blootgelegd. In de grond werd een groot stuk natuursteen gevonden met de voorstelling van een leeuw. Dit was waarschijnlijk ooit een onderdeel van de Witte Poort. Het werd ingemetseld in de gevel van het overgebleven gedeelte van de Wittepoortskazerne.

-**School Morsweg**. Bij de sloop van de school kwam de gevelsteen er redelijk goed uit. Het was waarschijnlijk een herdenkingssteen van een persoon uit het christelijke milieu. Bij de nieuwbouw is de steen herplaatst in de hal van het gebouw.

-Hogewoerd, **bioscoop Camera/Cuneraklooster**. Bij de sloop van deze gebouwen, in de tijd van de stadsvernieuwing, is het beeld van de H. Cunera naar ontwerp van Jan van der Laan bewaard gebleven. Het is teruggeplaatst in de gevel van de nieuwbouw aan de Hogewoerd 57. Het is goed geplaatst: hoog en in de gevel, zodat het droog staat. Piet de Baar merkte op dat er ook nog een beeld van Catharina moet zijn geweest, maar dat is verdwenen. Dit beeld heeft ooit op een binnenplaats van het complex gestaan.

-De Koenesteeg. Bij de sloop van het enorme **gebouwencomplex (zie boven)** is een plaat met Latijnse tekst vrijgekomen. Deze is herplaatst in een gevel aan de Koenesteeg. Barendregt weet niet meer of die herplaatst is of op de oorspronkelijke plaats gespaard is, maar merkte op dat dit te zien moet zijn aan het metselwerk. Een andere steen, van zwarte kalksteen of marmer, die uit de Barbaraschool kwam, is bij deze stenen geplaatst. De steen bevat de naam van een pastoor, waarschijnlijk die van de Petruskerk.

Piet de Baar heeft intussen onderzoek gedaan en daar is het volgende uit gekomen: Inderdaad zit daar in een stuk nieuwe tuinmuur (van kalkzandsteen of zo) een wellicht zandstenen gedenksteen ingemetseld met een tekst in het Latijn over de eerstesteenlegging door pastoor Muré in 1889. Boven de steen is een even brede maar minder hoge hardsteen (arduin of zo) ingemetseld met slechts de tekst: Herplaatst 1988.

De Leidsche Courant van 16-10-1889 heeft een uitvoerig bericht over de inzegening van de nieuwe kapel van het gesticht De Voorzienigheid aan de Hogewoerd. Omdat de oude kapel te klein geworden was, was er een nieuwe gebouwd naar een plan van de Utrechtse architect A. Tepe. Deze was 16 meter lang, 7 breed en 9 hoog. "Buiten de kapel, aan den tuinkant, lezen we op een steen het volgende opschrift: DIE PRIMO MENSIS MAJI A.D. MDCCCLXXXIX R.E.V. DOM. J.C.H. MURÉ PAROCHUS AD ST. PETRI IN CIVITATE LEIDENSI HUIJUS ORATORII PLP(= Primus Lapidæ Posuit)." Van die eerstesteenlegging bevat zowel het Leidsch Dagblad als de Leidsche Courant een identiek (kort) bericht. De steen is dus bij de sloop bewaard gebleven en in 1988 herplaatst.

De tweede steen zit in het dwarssteegje tussen Koenesteeg en St. Jorisseeg en meldt dat die eerste steen gelegd is op 3 mei 1910 door het bestuur bestaande uit pastoor J.J. Vernieuwe en drie burgers, waaronder dhr. Slinger. Die moest als opzichter van Rijksgebouwen in Leiden (vooral Universitaire) gebouwen kunnen ontwerpen. Daardoor was het logisch dat hij voor zijn parochie (St. Petrus Langebrug) de nodige klussen verrichtte, zoals in 1912 de vergroting van zijn parochiekerk met uitbouwen links en rechts, plus de bouw van een nieuwe sacristie, kosterswoning en verenigingsgebouw. De kerk wordt juist nu gesloopt, inclusief de voorgevel (die toch gespaard zou blijven? Of wordt die herbouwd?), en die andere gebouwen zijn inmiddels gerenoveerd en verbouwd tot vele appartementen. Ook was hij in 1910 de ontwerper van deze gebouwen aan de Hogewoerd. Voor pastoor Vernieuwe was het zijn laatste officiële klus, want hij had wegens zijn leeftijd (70 jaar) ontslag gevraagd en inmiddels van de bisschop verkregen (per 1 juni). Hij was dan ook al sinds 1891 pastoor van de St. Petrus. Overigens trad hij ook af als bestuurlid van de afd. Leiden van de Maatschappij van Weldadigheid. Hij werd opgevolgd door pastoor A.J.M. Hafkenscheid.

In de LC van 23-8-1910 staat een uitvoerig verslag van de inwijding van de nieuwe schoollokalen aan het gesticht De Voorzienigheid. Gemeld wordt dat in de gevel is gemetseld een gedenksteen met de namen van J.J. Vernieuwe, J.P.P. Hermans, T.L.D. Snijers en T.H. Slinger. Van de eerstesteenlegging is in de krant niets gevonden. Boven deze steen is nu een hardstenen steen ingemetseld, die meldt dat deze steen herplaatst is in 1988 (dat meldt trouwens ook het LD van 1-3-1988), en dat hij afkomstig zou zijn uit de Barbaraschool. Dat laatste lijkt sterk. De St. Barbaraschool stond aan het Levendaal en is gebouwd in 1921 door Leo van der Laan. Die lokalen van 1910 waren al snel (vóór 1915) uitgebreid met een uitloper naar het Levendaal, waarin een MULO voor Jonge juffrouwen gevestigd werd (afgescheiden van de Tusschenschool en de Annaschool aan de Krauwelsteeg). De opening vond plaats op 7 november 1921. De naam Sinte Barbaraschool is ingevoerd per 1 januari 1927 (zie LC 8-1-1927 p. 2) voor het toen al bestaande gebouw, terwijl het toen in aanbouw zijnde deel aan de Krauwelsteeg Sinte Catharinaschool ging heten (in gebruik na de Paasvacantie) en de daarna te bouwen school, ook ingang hebbend in de Krauwelsteeg naar nog weer een middeleeuws Leids klooster Sinte Agnesschool zou gaan heten. Al deze scholen werden officieel op 16-2-1928 ingewijd (LC p. 3). De Sinte Barbaraschool omvatte zowel een Fröbelschool als een Tusschenschool als een U.L.O. Dus die lokalen van 1910 waren zeker niet hetzelfde als de (latere) Barbaraschool, al zou natuurlijk (bij sloop van de lokalen uit 1910?) de steen overgebracht kunnen zijn naar de school aan het Levendaal.

-Lammermarkt, de sloop van de **textielfabriek van Parmentier**. De steen die hierbij bewaard werd -of is het een nieuw gemaakte steen?- werd herplaatst in de toegangshal van de nieuwbouw. Deze werd

op 12 juni 1995 onthuld in samenwerking met STIEL. Piet de Baar vermoedt dat het hier om een nieuwe steen gaat (zie b.v. de foto in het LD 13-6-1995 p. 12).

-In 1963/64 Is het **station aan de Herensingel** gesloopt. Dit was een gebouw uit 1911 van architect De Bazel. In het gebouw zat een gevelsteen die afkomstig was van het oude politiebureau dat daar ooit stond in de tijd dat het gebied behoorde tot de gemeente Leiderdorp. In 1896 is dat Leids grondgebied geworden. Bij de sloop van het stationsgebouw heeft de gemeente Leiderdorp de steen teruggevraagd. Het is niet duidelijk wat er met de steen gebeurd is. Waarschijnlijk zal navraag bij de Oudheidkamer Leiderdorp duidelijkheid geven.

- In het **oude gebouw van de SLF, nu Nieuwe Energie**, werden, in het trappenhuis bij de ingang, allerlei dingen opgehangen waar men geen raad mee wist. Eveneens stond in dat gebied **het directiehuisje van de Clos & Leembruggen fabrieken**. De naam van de firma stond op twee gevelstenen: één met Clos, die werd gejat door het COC en jarenlang op de Harteveltgebouwen heeft gehangen, en één met Leembruggen, die nu in die muur van Nieuwe Energie zit. Er zit nog veel meer (als het goed is) in een muur in de Zamenhofstraat. Bij de nieuwbouw aan de 3e Binnenvestgracht werd een nieuwe zijstraat gemaakt, de Zamenhofstraat. De muur is moeilijk te zien aangezien er overal hekken zijn geplaatst die afgesloten zijn i.v.m. overlast. Opgemerkt werd dat Cor Smit daar tegenwoordig woont en geopperd dat hij misschien bereid zou zijn om foto's te maken en één ander te vertellen over de aanwezige stenen. Inmiddels heeft een gesprek met hem geleerd dat hij slechts één steen kent: die ter herinnering aan het feit dat hier de allereerste stoommachine in de textielindustrie in 1816 in gebruik genomen werd door Van Heukelom (firma Van Lelyveld).

-**Slooprestanten overal uit de stad**. De restanten zijn overal en nergens opgeslagen geweest. Eerst in het fabrieksgebouw van Krantz; toen dat gesloopt werd gingen ze naar de Vestestraat in het Van Wijkgebouw (ook bekend staand als Uiterstegracht?), daarna naar de Morspoortkazerne. Tijdens al die verhuizingen verdween er al één en ander. Toen de Morspoortkazerne werd gesloopt, moesten de restanten snel opgeruimd worden. Veel werd door ambtenaren meegenomen, zonder dat dat precies geadmistreerd werd. De heer Piret maakte een plan voor het hergebruik van grote stukken in de openbare ruimte als straatmeubilair. Zo werden grote natuurstenen muurornamenten van het badhuis uit de Medusastraat (of daar ergens in de buurt) geplaatst aan het einde van de **Klokpoort/Langegracht**. Aan de **Lange Scheistraat** stond ook iets, òf van De Eendracht of van het Stadhuis; of het er nog staat is de vraag. Van het afgebrande Stadhuis is ook veel 'af gekomen'; zo werd de steen 'En Salicht Leiden' herplaatst aan het Vrouwenkerkhof. Piet de Baar vraagt of dhr. Piret een tekening gemaakt heeft van alle plekken waar (potentieel) natuurstenen weesstenen geplaatst werden. Dat is onbekend. Barendregt suggereert eens naar een B&W-besluit te zoeken. Opgemerkt wordt dat Bob Lodder het wel zal weten. Op meer plaatsen zijn stukken herplaatst. Zo zijn oude kolommen uit de fabriek van Clos & Leembruggen geplaatst op een pleintje achter Dekenfabriek Zuurdeeg (Oude Singel) aan de Emmastraat of Baatstraat. Er heeft stukje over gestaan in het Leids Nieuwsblad, maar dat was niet correct. Dhr. Barendregt heeft daar op gereageerd, maar nooit meer iets van vernomen. Piet de Baar geeft aan dat hij dit verhaal eerder heeft gehoord. De kolommen staan er nog. Volgens het LD van 1 maart 1988 p. 11 werden in dit kader stenen kogels geplaatst in de berm bij het Energiebedrijf aan de Langegracht en een vrouwenbuste naast het fietspad langs de Hooigracht ter hoogte van het voormalige Vrouwenhuis. De functie van sommige van die stenen was ook een soort schampsteen. Mogelijk is de steen op de hoek Langebrug-Mooijapiksteeg ook zo'n tweedehandsje. Ook hebben gestaan (of staan nog?) op de Koolgracht of daaromtrent twee grote

stenen, afkomstig van het pand Hooigracht nr. 105 van schildersbedrijf P. van den Wijngaard jr., bestaande uit een soort tuinpotten groot formaat.

-Het Gulden Varcken. Deze steen heeft jarenlang bij dhr. Barendregt op zijn kamer gestaan. De steen kwam uit het depot. Toen in 1978 het Stadsbouwhuis werd gebouwd, vatte de toenmalige directeur dhr. Vos het plan op de steen op te hangen boven de ingang van de kantine. Het plan werd nooit uitgevoerd. De steen had toen nog een enorme kont, die is er afgezaagd; nu is de steen nog zo'n 10 cm dik. De rand van de steen is gefrijnd en dat geeft aan dat de steen buiten de gevel heeft gezeten. Barendregt geeft aan niet te weten waarom de steen op zijn kamer stond. De gehele tijd dat de steen daar heeft gestaan was hij onbeschilderd. In 1992 ging dhr. Barendregt het Stadsbouwhuis uit en weet niet wat er verder met de steen is gebeurd. Piet de Baar vertelt dat de steen thans op de kamer van dhr. Andela aan de Boisotkade staat en inmiddels gepolychromeerd is. De steen heeft misschien in een pand aan de Vismarkt gezeten. Daar woonde de grootmoeder van Rembrandt. Na de Stadhuisbrand is de bebouwing aan de Vismarkt gesloopt. Hij suggereert dat het misschien nuttig is de bestekken na te kijken om te zien of er een bepaling in staat dat de sloper de steen zorgvuldig moet verwijderen en inleveren bij Gemeentewerken of De Lakenhal. Barendregt zegt dat het waarschijnlijk meer oplevert als we de opzichtersdagboeken doornemen. Hier noteerden de opzichters alles wat er tijdens sloop en bouw gebeurde.

- In de Stadstimmerwerf hebben, voordat er een bejaardenhuis werd gevestigd, ook een aantal dingen opgeslagen gestaan. Zo stonden daar vanaf 1929 **4 zinken leeuwen** die van de Rijnsburgerbrug afkomstig waren en daar in 1867 door Schütz uit Zeist geleverd waren. Ze werden in 1984 beschilderd door leerlingen van een schildersopleiding uit Utrecht. Twee van deze leeuwen staan nog in het Archief aan de Boisotkade, één is in bezit van Barendregt (ten geschenke gekregen bij zijn pensionering) en de laatste is, nadat hij weg moest uit de Stadstimmerwerf, naar de Stadswerf in de Waard gegaan. Daarna ging hij naar de chef tekenkamer, Frank van Veen, in het Stadsbouwhuis. Deze verhuisde weer naar het Tweelinghuis. De vraag is of Van Veen de leeuw heeft meegenomen/gekregen na zijn pensionering. Barendregt heeft zijn leeuw ter beschikking willen stellen toen het atrium van het Stadhuis werd overkoepeld, zodat er in iedere hoek een leeuw zou kunnen staan, maar hier is nooit een reactie op gekomen.